

Dr. Craig Keener, Matendo, Hotuba ya 10, Matendo 6:8-8:4

© 2024 Craig Keener na Ted Hildebrandt

Huyu ni Dk. Craig Keener katika mafundisho yake juu ya kitabu cha Matendo. Hiki ni kipindi cha 10, Matendo sura ya 6, mstari wa 8 hadi sura ya 8, mstari wa 4.

Katika sura ya 6, mstari wa 8 hadi sura ya 7, na mstari wa 1, Stefano anavutwa mbele ya wenye mamlaka. Sasa, katika sura ya 6 na mstari wa 9, tunasoma kwamba pambano hilo ni la kwanza na sinagogi la watu waliowekwa huru.

Masinagogi yalikuwa vituo vya jamii. Pia zilitumika kama sehemu za maombi ya jumuiya na kusoma Torati. Kutakuwa na usomaji wa maandiko.

Hii inaripotiwa kwetu sio tu katika maandishi ya baadaye ya Kiyahudi. Hii inaripotiwa kwetu katika Josephus na Philo, kuandika katika karne ya kwanza. Na bila shaka, tuna baadhi ya masinagogi yaliyochimbwa kutoka kipindi hiki, ingawa hatuna karibu yote yaliyokuwepo.

Watu walioachiliwa. Neno hapa ni unukuzi wa Kigiriki, kimsingi, wa libertini ya Kilatini. Hawa walikuwa watu waliowekwa huru katika maana ya Kirumi.

Hawa walikuwa watu walioachiliwa huru wa raia wa Kirumi, ambao walikuwa raia wa Kirumi. Ikiwa ulikuwa mtumwa wa raia wa Kirumi, uliwekwa huru chini ya hali ya kawaida. Chini ya hali fulani, unaweza kuachiliwa na wewe mwenyewe ukawa raia wa Roma, ukiwa mtumwa wa raia wa Roma.

Naam, maelfu ya Wayudea walifanywa watumwa na Pompeii, si Pompeii kama jiji lililoharibiwa kwenye Mlima Vesuvius, lakini huyo alikuwa Pompeii, jema dari Mroma. Walifanywa watumwa na Pompeii katika karne ya kwanza KK Waliletwa Roma na huko Rumi kulikuwa na Wayahudi wengine na Wayahudi hawa walinunua uhuru wa Wayahudi wenzao, ambalo lilikuwa jambo jema kufanya. Basi, wakawa watu huru na wakawa raia wa Kirumi.

Philo anatuambia kwamba Wayahudi kadhaa walioishi Roma walikuwa raia wa Roma. Walitokana na watumwa hawa walioachwa huru. Baadhi yao waliondoka hapo.

Walirudi Yerusalemu ambako walikaa mahali pengine na kutoka huko baadhi yao walihamia Yerusalemu. Kwa hiyo, tuna sinagogi la watu waliowekwa huru huko Yerusalemu. Sasa, hili lingekuwa sinagogi la hadhi ya juu kabisa miongoni mwa masinagogi ya Wagiriki kwa sababu watu hawa ni raia wa Kirumi, jambo ambalo maafisa wengi katika Mashariki ya Kigiriki, sehemu inayozungumza Kigiriki ya himaya, Milki ya Kirumi ya Mashariki, hawakuwa na fursa hiyo.

Kuna maandishi ya sinagogi ambayo yamepatikana ya sinagogi kutoka Yerusalemu na ni sinagogi lililowekwa wakfu na mmoja Theodotus, ni jina la Kigiriki, mwana wa Vitenas . Naam, hilo ni jina la Kilatini. Na Theodotus alikuwa mwana wa raia wa Kirumi wa Kiyahudi.

Huenda ikawa ni sinagogi lilelile tunalosikia hapa. Lilikuwa sinagogi lenye vifaa vya kupendeza, mahali pa kuoga kwa desturi, mahali pa kuwatunza wasafiri, na kadhalika. Hili ni sinagogi la Kigiriki ambalo tunasoma juu yake katika mstari wa 9. Kwa hiyo, inahusiana na kundi lile lile ambalo wale saba wanaotajwa katika sura ya 6 na mstari wa 5 wanatoka, kwamba wajane wanatoka katika sura ya 6 na mstari wa 1. Na inaonekana baadhi ya washiriki wa jumuiya ya Wagiriki ambao hawakuwa waamini hawakuwa na furaha sana kuhusu washiriki wengine wa jumuiya ya Wagiriki ambao walikuja kuwa waumini.

Na hasa wakati Stefano anapowashinda katika mjadala baada ya mjadala, akiwa amejaa roho na hekima, na kufanya ishara na maajabu wasiyoweza kuyapinga, akiwa amejaa roho na nguvu, kama vile Yesu alivyosema nyuma katika Luka sura ya 21, nitawapa hekima ambayo hakuna hata mmoja wa adui zenu awezaye kusema dhidi yake au kukanusha. Nakumbuka miaka iliyopita, nilikuwa na maprofesa wa ajabu, kwa njia, maprofesa wanaoniunga mkono sana, lakini kulikuwa na maprofesa wengine ambao nilikuwa na mijadala mingi nao. Na mmoja wa maprofesa hawa, tungekaa kwa masaa katika ofisi yake tukijadiliana.

Na mara ya kwanza ilifanyika, ningekubali, sawa, sawa, kwa hivyo tuseme ikiwa utabishana hivi, basi vipi kuhusu hili? Lakini kila mara ningesema hivyo, nilifikiri ni kuwa na adabu, angesema, ah, unaona, umekosea, unakubali kwamba umekosea. Hakucheza kwa haki kwa mujibu wa kanuni za mijadala katika chuo hicho. Na nilijionea aibu.

Nilikuwa kama, ningeweza kutoa hoja nzuri zaidi ya hiyo, lakini jinsi alivyogeuza maneno yangu, ilionekana kana kwamba sivyo. Na kwa hivyo, nilianza kuomba kwamba Mungu anipe hekima ambayo hakuna mtu angeweza kukanusha. Sipendi mijadala, lakini tungekaa ofisini kwake kwa masaa mengi, jambo ambalo lilimpendeza sana kwa wakati wake, kwa njia.

Wengi wetu tulio na shughuli nyingi za kuandika na kadhalika, kuna saa nyingi tu mchana, lakini tungejadili kwa saa nyingi. Na baada ya kuanza kusali hivyo, yeye ndiye angekuwa mwenye wasiwasi sana. Na siku moja baada ya kumpa ushahidi mwingi tofauti, angesema tu, vema, siukubali ushahidi wa aina hiyo.

Hatimaye, nilisema, ikiwa mtu fulani angefufuliwa kutoka kwa wafu mbele yako, je, utaamini? Alisema, hapana. Nikasema, ngoja kidogo, unaniambia sina akili kwa sababu mimi ni Mkristo? Ingawa nilikuwa mtu asiyeamini kuwa kuna Mungu,

niligeuzwa kuwa Mkristo kupitia kukutana na Kristo. Unaniambia kuwa mimi ni mtu asiye na akili, lakini hungeamini hata kama mtu angefufuliwa kutoka kwa wafu mbele yako? Hiyo ni kweli.

Hata hivyo, hii hutokea wakati mwingine na Roho Mtakatifu anaweza kutupa hekima kwa hili. Na watu wengine wana ujuzi zaidi katika hili kuliko wengine, lakini baadhi ya watu wamepewa zawadi ya kuwa na uwezo wa kufanya hivyo. Zawadi yangu kawaida hufanya kazi katika maandishi yangu.

Lakini kwa vyovyote vile, Stefano alikuwa amejaa roho na hekima. Alikuwa akifanya ishara na maajabu. Hawakuweza kukanusha hili.

Na kwa hiyo, walikuwa wakimkasirikia katika sinagogi hili la Kigiriki. Naam, kwa nini walikasirika sana? Hili lilikuwa suala la ndani katika jamii yao. Jumuiya yao iligawanyika juu ya hili.

Pia, wanaweza kuwa walikuwa wakifidia ugeni wao. Si lazima kila mtu afanye hivyo. Lakini mshiko wa kwanza, unaposoma Josephus, na kusoma Matendo sura ya 12, inaonekana alijaribu kufidia ukweli kwamba yeye hakuwa kutoka Yerusalemu, hakuwa kutoka Yudea hata kidogo.

Alitumia muda mwingi wa maisha yake huko Rumi kwa kujaribu kujitambulisha na kundi la kihafidhina ambalo angeweza kutoka katika jamii ya Wayahudi. Na alikuwa anachochea utaifa wa Yudea kwa kufanya hivyo. Wakati mwingine watu wanapocheza kwaya, wanapata mgawanyiko zaidi na zaidi kadiri watu wa kila upande wanavyovutia sauti ya kihafidhina katika kikundi chao.

Na mazungumzo inakuwa kidogo na kidogo iwezekanavyo. Mafarisayo waliorodhesha watumwa walioachwa huru wa kizazi cha kwanza chini ya wageuzwa-imani kwa sababu walisema, ikiwa ulizaliwa na mama mtumwa, hatujui kwamba baba yako alikuwa Myahudi. Kwa hiyo, wao pia walikuwa na hilo dhidi yao, ingawa hatujui ni wangapi kati yao walikuwa watumwa walioachwa huru wa kizazi cha kwanza na wangapi walikuwa wazao tu wa watumwa walioachwa huru.

Na pengine kulikuwa na baadhi ya watu wengine waliohudhuria sinagogi kwa sababu ya ufahari wake ambao hawakuwa hata watu walioachwa huru kabisa. Maeneo ambayo yanatajwa ambapo watu hawa walitoka, kutia ndani Aleksandria, Kilikia, na kadhalika, vyanzo vya baadaye vinathibitisha kwamba kulikuwa na sinagogi la Waaleksandria na sinagogi la Wakilikia, jumuiya kubwa za Wayahudi katika sehemu zote mbili. Huenda Aleksandria ilikuwa na jumuiya kubwa zaidi ya Wayahudi nje ya Yudea na Galilaya.

Lakini Kilikia ni muhimu sana katika kutaja mahali watu hawa walitoka katika sinagogi la watu waliowekwa huru kwa sababu mji mkuu wa Kilikia ulikuwa Tarso. Na karibu

kila mtu hapo zamani ambaye alijua chochote alijua hilo. Na hivyo mtu ambaye pengine alikuwa mshiriki wa sinagogi hili alikuwa Sauli wa Tarso.

Na unapata madokezo zaidi kwa hilo kadiri Kitabu cha Matendo kinavyoendelea. Lakini wale walioachiliwa huko Rumi mara nyingi walielekea mashariki na labda wanaunda sinagogi. Kwa kuwa hawawezi kuzipata kwa njia nyingine yoyote, wengine wako tayari kutocheza na sheria.

Hatuna dalili kwamba Sauli wa Tarso alikuwa hivyo. Pengine hawakuwa hivyo, lakini baadhi yao walipata mashahidi wa uongo. Na katika Sura ya 6, mstari wa 11 hadi 15, wanamshtaki Stefano kwa kukufuru.

Sasa, kwa njia ya kiufundi zaidi ambayo neno hili lilitumiwa baadaye na marabi, kuwa kufuru ya kweli, ulilazimika kutumia vibaya jina la Mungu. Hata hivyo, neno la Kiyunani blasphemo, na tena hawa ni Wagiriki, pengine wanasema haya yote kwa Kigiriki, kwa kuanzia. Hawa Wayahudi wa Diaspora wasingeweza isipokuwa wangekuwa wanatoka Siria au pengine sehemu nyinginezo, lakini si Wayahudi wa Kigiriki na wala si sehemu zilizotajwa.

Hawangekuwa wazungumzaji wa Kiaramu. Wangekuwa wazungumzaji wa Kigiriki. Na matumizi yasiyo ya kiufundi ya jumla ya kufuru yanaweza kumaanisha aina yoyote ya matusi au dhihaka.

Na kuhusishwa na Mungu, kunaweza kumaanisha kutomheshimu Mungu. Kwa hiyo, huendi na mila zetu, unamkufuru Mungu. Jambo la kushangaza ni kwamba njia ya mfano ya kuchafua jina la Mungu ilikuwa ni kuapa kwa uwongo.

Uliita mungu kushuhudia, au ikiwa ni Mungu wa kweli, Mungu wa Israeli, ulimwita Mungu wa Israeli kuwa shahidi. Na ulichokuwa unasema ni kwamba, unajua, huyu Mungu ameona kwamba ninasema kweli. Nami ninamwita huyo Mungu ashuhudie kwamba nasema kweli.

Na kama sisemi ukweli, basi Mungu atatetea heshima yake. Nikizungumza juu ya ulimwengu mpana zaidi, Mungu huyo au mungu wa kike atatetea heshima yake kwa kuniadhibu. Na ikiwa ni Mungu wa Israeli, atailinda heshima yake kwa kuniadhibu.

Naam, watu wengi hawakutaka kula kiapo cha uwongo. Mtu ambaye angefanya hivyo alikuwa mtu ambaye kwa kweli hakuwa na heshima kubwa sana kwa mungu. Watu wengi katika nyakati za kale waliogopa miungu, ingawa baadhi ya watu waliogopa zaidi kuliko wengine.

Na baadhi ya watu walimwogopa Mungu wa kweli kuliko wengine. Naam, hii ni kejeli. Wanamshtaki Stefano kwa kukufuru jina la Mungu.

Lakini cha kushangaza, hawa ni mashahidi wa uwongo. Wanatoa ushuhuda wa uwongo chini ya kiapo na hivyo kuchafua jina la Mungu. Kweli, kulikuwa na mwongozo wa balagha kabla ya Ukristo, ambao labda haukutumiwa sana, lakini katika Rhetorica. tangazo Alexandrum , wakati mwingine ilihusishwa kwa uwongo na Aristotle.

Mbinu mojawapo ya balagha ambayo inashughulikia kwa undani ni jinsi ya kusema uwongo chini ya kiapo na kuwa na ushawishi. Hii ilikuwa katika kipindi ambacho usemi wa kejeli au uzungumzaji wa kitaalamu hadharani haukuwa na wasiwasi juu ya maadili yake, ambayo yalionekana kuwa kitu ambacho wanafalsafa walishughulikia. Ilikuwa ni suala la kushinda.

Ulikuwa unamtetea mteja. Lazima ushinde kesi yako. Kwa hiyo, waliwafundisha jinsi ya kusema uwongo chini ya kiapo.

Na inaonekana, vizuri, watu hawa labda hawakuwahi kusoma Rhetorica tangazo Alexandrum , lakini kulikuwa na watu ambao walisema uwongo chini ya kiapo, na ilijulikana kuwa watu wengine walisema uwongo chini ya, vizuri, watu hawa walikuwa wamelala chini ya kiapo. Hawakuwa wachamungu. Hawakuwa wacha Mungu.

Kulingana na Torati, Kumbukumbu la Torati 19 mistari ya 18 na 19, na pia kulingana na sheria ya Kirumi, mashahidi wa uongo katika kesi ya kifo walistahili kifo. Walipaswa kuuawa. Haya ni mashitaka dhidi ya Stefano.

Naam, mashtaka ni kwamba amesema dhidi ya Mungu kwa kusema dhidi ya sheria na dhidi ya hekalu, au kama wanavyoiweka, kusema dhidi ya mahali hapa patakatifu. Sasa, hii inaweza kuchochea shauku. Halikuwa suala la kidini tu.

Lilikuwa suala la utaifa. Ilikuwa ni kitu katika utamaduni huo kwamba walikuwa karibu sana. Najua katika nchi yangu, nyakati fulani watu wamezungumza kuhusu Mungu na nchi, na utaifa wao unafungamana na kujitolea kwao kidini.

Inafanya kazi vibaya sana, kama vile katika Vita vya Kwanza vya Ulimwengu, ambapo ulikuwa na nchi zilizodai kuwa za Kikristo, na nchi nyingi zilizoshiriki zilidai kuwa za Kikristo, na bado ni utaifa ulioendesha vita hivi, na ulikuwa na matokeo mabaya. Una hii pia katika nchi ambazo una uaminifu wa kikabila. Mke wangu alikuwa mkimbizi katika vita vya wenyewe kwa wenyewe katika nchi ambayo 89% ya watu walidai kuwa Wakristo, na bado ulikuwa na kabila moja linalopigana na kabila lingine, au sehemu moja ya nchi dhidi ya sehemu nyingine ya nchi.

Kwa wazi, si watu wote waliokuwa Wakristo wa kweli, na kwa wazi, baadhi ya watu waliwekwa katika hali ambapo walipaswa kujilinda, na kwa wazi, watu wengi hawakuwa wapiganaji ambao walinaswa katika vita. Lakini yote ya kusema, wakati

mwingine utaifa huendesha mambo, pia. Katika nchi hii, ikiwa mtu anazungumza kuhusu Mungu kuleta hukumu juu ya nchi, utaifa ni kwamba sio masimulizi tu, ni njia ambayo watu huitikia dhidi yake.

Kwa hiyo, ulikuwa na mtu ninayemjua aitwaye Jeremiah Wright, ambaye alitangaza hukumu juu ya nchi kwa sababu ya ukandamizaji wake kwa maskini, na kwa sababu ya ubaguzi wake wa rangi, na kadhalika, na alikuwa akizungumza kutoka upande wa kushoto wa kisiasa, na alishutumiwa. Pat Robertson, mtu fulani ambaye alikuwa akizungumza kutoka kwa haki juu ya uavyaji mimba na mambo mengine katika nchi hii, naye akasema, unajua, hukumu inakuja, naye akashutumiwa. Vema, inaonekana kwangu kama ukiishutumu kutoka kulia au kushoto, ukisema hukumu inakuja juu ya Marekani, Waamerika wengi watafadhaika, na kwa hiyo limekuwa suala ambalo kama ungekuwa mshiriki wa kusanyiko ambapo mtu fulani alisema hivyo, wangeweza kuitumia dhidi yako siku moja.

Kwa hiyo pengine hutaki niseme kwamba hukumu inakuja juu ya taifa hili, ikitokea ukaishi katika taifa hili kwa sababu unaweza kupata matatizo kwa kusikiliza nilichosema. Lakini kwa vyovyote vile, Biblia inasema kwamba Bwana anasimama ili kuhukumu mataifa yote ya dunia. Hakuna taifa lenye uadilifu kabisa.

Lakini katika kisa hiki, lilikuwa suala la utaifa na la kidini, kwa sababu walifikiri kwamba sisi ni watu wa Mungu. Huwezi kuwa unatoa hukumu juu ya hekalu. Naam, Yeremia alipata taabu nyingi kwa ajili ya kutangaza hukumu juu ya hekalu.

Yeremia sura ya 7, unalichukulia hekalu hili kama pango la wanyang'anyi, andiko ambalo Yesu ananukuu katika Luka sura ya 19, kama pango la wanyang'anyi. Hapo ndipo majambazi wangehifadhi nyara zao kwa sababu walidhani ni sehemu salama kwao. Yeremia alisema, unaona, hekalu la Bwana, hekalu la Bwana liko katikati yetu.

Mungu hangeihukumu nyumba yake mwenyewe, bali nitaitenda nyumba hii, iitwayo kwa jina langu, kama nilivyoitenda Shilo, asema Bwana. Mahali ambapo inaonekana hata maskani iliharibiwa, au ikiwa haikuharibiwa, ikiwa ingenusurika. Vyovyote vile, sanduku lilitakwa vitani, na Shilo, mahali ambapo Maskani palikuwapo, iliharibiwa.

Kutoa unabii dhidi ya hekalu kuliongoza kwenye adhabu. Yeremia aliwekwa kwenye minyororo, alipigwa. Katika karne ya kwanza, aliadhibiwa pia.

Nabii aitwaye Yoshua ben Hanania, kizazi baada ya hiki, hatujui kama alikuwa Mkristo au la, lakini alisema sawa, hukumu inakuja juu ya hekalu, na alikuwa akizunguka huku na huko kutangaza hukumu juu ya hekalu. Wakuu wa makuhani, ambao walidharau heshima yao, walimfanya akamatwe na kumkabidhi kwa mamlaka ya Kirumi. Gavana aliamuru apigwe, Josephus asema katika Vita vya Josephus, kitabu cha sita, mafungu ya 300 na inayofuata, apigwe mpaka mifupa yake ioneke, kisha akaachiliwa kwa sababu walifikiri alikuwa mwendawazimu.

Hawakufikiri alikuwa tishio zaidi, na hakuwa na wafuasi, kwa sababu watu wengi hawakumwamini. Lakini kutoa unabii dhidi ya hekalu kunaweza kuadhibiwa. Uliona kilichompata Yesu alipopindua meza za hekalu.

Kwa hiyo, kusema kinyume cha sheria katika hekalu lilikuwa ni kosa la kuadhibiwa. Je, Stefano alikuwa akizungumza kinyume na sheria? Unaangalia majibu yake, na Stefano anathibitisha sheria. Hata hajibu shtaka hilo moja kwa moja, anataja tu sheria kila mahali na kuonyesha kwamba anasimamia sheria.

Kwa kweli, mwishowe, atafungua mashtaka dhidi ya washtaki wake na kuwaita, watu wa wale walioipinga sheria ambayo ilitolewa kupitia malaika, atazungumza juu yao kama wale waliofikia kilele cha kazi ya manabii, wakimpinga Roho Mtakatifu ambaye anazungumza kupitia manabii, na atawaita wenye shingo ngumu na wasioshika sheria mioyoni mwao, na wasiotahiriwa. Kwa hiyo, vipi kuhusu shtaka la kwamba Stefano alipinga hekalu? Unajua, Wakristo walikuwa wakiabudu hekaluni. Hawakuwa dhidi ya hekalu, per se, lakini Stefano anaenda kulipinga hekalu, kwa namna fulani, kwa njia ambayo labda hata mitume wa Yerusalemu wangekuwa na wasiwasi kwa sababu wakati ujao haukulala na Yerusalemu kwa muda mfupi, na haukulala na hekalu kwa muda mfupi.

Wanauona uso wa Stefano kama malaika, na wakati mwingine unaweza kumwona mtu karibu kung'aa kwa utukufu, angali uso wao, lakini jinsi uso wao unavyong'aa kwa Bwana. Lakini pengine hii inaibua Luka 9, kugeuka sura wakati Yesu anang'aa kwa utukufu. Na mfano wa Agano la Kale kwa hiyo ni wakati Musa aligeuka sura.

Kulikuwa na watu wengi wa zamani ambao walizungumza juu ya mtu anayewaka au Mungu kuangaza au kugeuka kwa umeme au chochote, lakini akaunti ambayo Wayahudi wengi na watu wengine wengi ambao walijua Torati kabisa wangejulikana ilikuwa ni habari ya Musa kugeuka sura. Na Musa pia alipokea sheria kupitia malaika. Kwa hiyo, unajua, Stefano atazungumza juu ya hilo, kuhusu Musa kwenye kichaka kilichowaka moto, malaika alizungumza naye.

Na katika mstari wa 53, sheria ilitolewa kupitia malaika. Malaika pia wako pamoja na watumishi wa Mungu mahali pengine katika kitabu cha Matendo. Malaika alikuwa ametoka tu kuwaweka huru kutoka gerezani katika sura ya 5 na mstari wa 19.

Katika sura ya 8 na mstari wa 26, malaika atamtuma Filipo kwenda kuleta habari njema kwa ofisa wa mahakama ya Kiafrika. Katika sura ya 10 na mstari wa 3, malaika anamtokea Kornelio. Katika sura ya 12, malaika wa Bwana anaenda kumwachilia Petro kutoka kizuizini, kutoka kizuizini.

Na pia, baadaye katika sura hii, malaika huyu wa Bwana atampiga na kufa hapa Agripa kwa kupokea heshima ya kiungu kana kwamba yeye ni Mungu. Kwa hiyo

malaika wanacheza katika simulizi hilo, lakini hapa Stefano anawatazama kama malaika. Pengine si kugeuka sura katika aina ya kiwango ulicho nacho katika Luka sura ya 9, lakini inapata usikivu wao na ni jambo ambalo hawawezi kukanusha.

Naam, katika sura ya 7, hotuba ya Stefano, mashtaka mawili dhidi yake ni kwamba anapinga sheria, anapingana na Musa, na analipinga hekalu, dhidi ya mahali hapa patakatifu. Anatoa majibu mawili makubwa kwa hili. Kwanza kabisa, atamwachilia Petro kutoka kizuizini na atajibu hekaluni kwa kuonyesha kwamba Mungu haishii tu kwenye hekalu.

Anafafanua kile ambacho amekuwa akisema. Na kisha pili, yeye anaenda kurudisha mashtaka, ambayo ilikuwa kiwango mazoezi katika mambo ya kale. Ikiwa mtu fulani alikushtaki kwa jambo fulani, kama ungeweza hata kidogo, ungemshtaki kwa kosa lile lile.

Kuna msemaji mmoja alisema alipigwa na washkaji akasema, wana uthubutu wa kumfungulia mashtaka kwa sababu alikuwa hai, jambo ambalo halikuwa kosa lake. Walipenda kurudisha dhidi ya mtuhumiwa. Cicero alikuwa bwana wa hili na anaweza kuwa na sumu.

Mwanamke huyu mmoja ambaye alikuwa sehemu ya, mmoja wa mashahidi wa upande wa mashtaka, Cicero anasema, na sababu ya yeye ni mjane, sitaki kutaja, kwamba yeye ndiye aliyemuua mumewe, lakini alikuwa na sumu tu. Lakini hata hivyo, ukirudisha mashtaka, ulimaliza uasi wa mababu zetu. Wazee wetu walimkataa Yosefu, ambaye alitumwa kuwa mkombozi wao.

Walimkataa Musa, ambaye alitumwa kuwa mkombozi wao. Na Musa alitumwa kuwa mkombozi wao. Cicero alisema kwamba Mungu angemwinua nabii kama yeye.

Kweli, Mungu amefanya hivyo na unadhani nini? Moja ya njia ambazo angekuwa kama Musa, alikataliwa. Na mliwaua manabii. Na sasa ninyi, wazao wa wale waliowaua manabii, mmemwua mtakatifu na mwadilifu.

Unaweza kuona kwa nini anapigwa mawe mwishoni. Nilikuwa nikifikiri niliposoma Matendo sura ya saba kwa mara ya kwanza, walimpiga kwa mawe kwa sababu aliwapa somo la historia lenye kuchosha. Lakini hapana, alikuwa akiwapa onyo muhimu sana.

Watu mara nyingi wangekuwa, Wayahudi mara nyingi, na katika hati nyingi za Kiyahudi una kitu kuhusu historia ya Israeli ambacho kingetumika. Baadhi ya Zaburi hufanya hivyo. Lakini una simulizi la watu mbalimbali kupitia historia.

Katika kitabu cha Sirach, unayo hiyo. Una hilo pia katika baadhi ya maandiko ya Maccabean. Una hilo katika Waebrania sura ya 11, ambayo imeundwa kwa ustadi sana.

Stephen anafanya hivyo hapa. Lakini siku zote ilikuwa historia yenye uhakika. Historia ya zamani, kama tulivyotaja katika utangulizi, ilikusudiwa kuambiwa kwa uhakika.

Kwa hiyo, Stefano anafanya hapa kile ambacho Luka anafanya katika kazi yake ya juzuu mbili na historia ya Yesu na historia ya misheni ya Kikristo ya awali. Jambo ni kwamba ikiwa tunataka kujifunza kile Luka anafanya, kama vile anapolinganisha wahusika tofauti, analinganisha Yesu, Petro, na Paulo, au sambamba na Stefano katika kuuawa kwake na Yesu katika kuuawa kwake. Naam, yeye hafanyi hivyo kwa kutengeneza mambo.

Anafanya hivyo kwa njia ile ile ambayo Stefano anafanya hapa na Agano la Kale, akiunganisha wahusika tofauti, akionyesha sifa za kawaida, na jinsi Mungu anavyofanya kazi kwa njia fulani katika historia. Anaangazia ulinganifu fulani uliopo. Kuona jinsi Stefano anavyofanya inatupa kidokezo kwa hermeneutic ya Luka mwenyewe.

Muhtasari wa ujumbe wa Stefano. Ibrahimu anazungumziwa katika mstari wa pili hadi wa nane. Tunaona kwamba Mungu hasemi tu katika Nchi Takatifu.

Mungu alizungumza huko Mesopotamia na Ibrahimu. Na Yusufu katika aya ya tisa hadi ya kumi na sita. Naam, Yusufu anaishia kuinuliwa huko Misri baada ya kukataliwa na ndugu zake mwenyewe.

Musa hakuinuliwa tu mahali fulani nje ya Nchi Takatifu, bali Musa anapomwabudu Mungu kwenye Mlima Sinai, na Musa anapoambiwa awaleta watu waabudu kwenye Mlima Sinai, Stefano ananukuu lugha ya Agano la Kale. Na Mungu akamwambia Musa, vua viatu vyako, kwa maana mahali hapa ni patakatifu. Kwa nini hilo ni muhimu sana? Kwa sababu Stefano alishtakiwa kwa kukufuru mahali hapa patakatifu.

Kwa hiyo sasa Stefano anajibu, mahali hapa patakatifu, mahali hapa patakatifu, hekalu sio mahali patakatifu pekee. Mlima katikati ya jangwa la Arabia unaweza kuwa mahali patakatifu. Mahali popote ambapo Mungu ni mahali patakatifu.

Na ni uwepo wa Mungu ndio wa maana. Ni Roho Mtakatifu anayejalisha. Sio matibabu yako ya kitamaduni, ambayo yalikuwa ya kawaida katika ulimwengu wa kale, Mediterania ya kale, na ulimwengu wa kale wa Mashariki ya Kati, ya kusema, tuna maeneo matakatifu, tuna mahali patakatifu.

Ni nini hasa kilifanya mahali patakatifu zaidi, na unayo hiyo katika Agano la Kale pia, lakini kilichofanya mahali patakatifu zaidi ni kutakaswa na uwepo wa Mungu mwenyewe. Labda hiyo ndiyo sababu moja kwa nini Wakanaani, wakati una utamaduni mmoja unaochukua nafasi ya utamaduni mwingine, wanaweza kuharibu mahali, lakini wangejenga upya hekalu kwenye tovuti hiyo hiyo. Lakini Waisraeli walipoingia, waliharibu hiyo.

Walivunja mahekalu, walivunja sanamu walipoingia kwa sababu Mungu wao alikuwa tofauti na mahali pao patakatifu pangukuwa tofauti. Kwa hiyo, hata hivyo, Musa alikataliwa na ndugu zake ambao walikuweka wewe kuwa mtawala au mwamuzi juu yetu. Na Musa, mahali patakatifu palikuwa nje ya Nchi Takatifu, ingawa huko Mekhila kutoka mwanzoni mwa karne ya 2, tunasoma mapokeo ya Kiyahudi kwamba Mungu alizungumza tu katika Nchi Takatifu.

Vipi kuhusu Ezekieli? Naam, hiyo ilikuwa karibu na Mto Kebar . Mungu anaweza kusema nje ya Nchi Takatifu chini ya hali fulani, hivyo mahali patakatifu karibu na maji. Na kwa hivyo walielezea kila kitu kingine kama ubaguzi.

Unapokuwa na vighairi vingi sana, pengine kuna kitu kibaya na sheria yako. Lakini hii ilikuwa mila. Ilikuwa ya kitaifa.

Na hivyo, anaendelea baada ya kuzungumza juu ya Musa na nabii kama Musa. Anasema, baba zenu walimwasi Musa jangwani. Wazee wetu, lakini atawazingatia wazee wenu kwa sababu atajifananisha na Musa na manabii.

Wanatambulishwa na upande mwingine katika historia ya Israeli. Katika Uasi wa Mababu, Sura ya 7, aya ya 38 hadi 50, anafanya hivi kwa urefu. Sasa, hutaki kupata mambo yenye utata mwanzoni mwa ujumbe wako, kwa sababu ukipigwa mawe mwanzoni kabisa, hutaweza kuzungumza kuhusu Ibrahimu, Yusufu, na Musa.

Anataka kufanya mambo yake ya kutosha. Inasemekana kuhusu Thomas Cranmer kwamba aliweza kusema mambo machache kabla ya kumvuta na kuamua alihitaji kunyongwa kwa sababu hawakutarajia. Kwa hivyo, unaweza kuachana na mambo machache kwa muda, lakini hutaki kuweka mambo yako yenye utata zaidi mbele.

Unataka kupata angalau kusikia. Je, kuna mtu yeyote aliyewahi kusilimu hapo? Kweli, tunasikia juu ya mtu baadaye. Lakini hata hivyo, anawashtaki washtaki wake katika mstari wa 51 hadi 53.

Hapo ndipo walipomkata. Anabadilisha mashtaka, ambayo ilikuwa njia ya kawaida. Sasa, ulinganifu wa Stefano katika historia anaofanya, baadhi ya ulinganifu huu tayari ulikuwepo katika Torati, katika Pentateuki, kati ya Yusufu na Musa.

Haishangazi kwamba Stefano angeunganisha takwimu katika historia kwa sababu una baadhi ya viungo hivi vya kifasihi tayari kati ya mwisho wa Mwanzo na sehemu ya mwanzo ya Kutoka. Hadithi hizi bila shaka zilisimuliwa pamoja. Ndugu za Yosefu walimuuza utumwani.

Familia ya Musa, waliokuwa watumwa, walimwoko kutoka utumwani. Wamidiani walimuuza Yusufu mpaka Misri. Wamidiani walimkaribisha Musa alipotoka Misri, alipokimbia Misri.

Yusufu akawa baba yake Farao. Akawa baba wa Farao, ambalo kwa hakika lilikuwa jina la cheo ambalo nyakati fulani lilitumiwa na Wamisri. Musa akawa mwana kwa binti Farao.

Yusufu aliinuliwa kwa ghafula kutoka utumwani na kufanywa kuwa mkuu juu ya Misri. Musa ghafla alipoteza ukuu wake wa Misri, ufalme wake, kwa kuwatetea watumwa. Yusufu aliifanya nchi yote ya Misri kuwa watumwa wa Farao.

Kupitia Musa, Mungu aliwaweka huru watumwa. Kupitia Yusufu, Mungu aliokoa Misri wakati wa njaa. Kupitia Musa, Mungu aliharibu uchumi wa Misri.

Yusufu, aliyehamishwa huko Misri, anamwoa binti ya kuhani wa Misri. Musa, aliyehamishwa kutoka Misri, anamwoa binti ya kuhani Mmidiani. Jina la mwana wa kwanza wa Yusufu, kati ya wanawe wawili walioitwa, inaonekana kulikuwa na wengine, latokeza ugeni wa Yusufu katika nchi ya kigeni.

Jina la mtoto wa kwanza kati ya wana wawili walioitwa Musa linaamsha ugeni wa Musa katika nchi ya kigeni. Uongozi wa mkombozi wa wakati ujao katika kesi ya Yusufu ulikataliwa mwanzoni na ndugu zake, ambao walimuuza utumwani. Uongozi wa mkombozi wa wakati ujao katika kesi ya Musa ulikataliwa kwanza na ndugu zake waliposema, ni nani aliyekuweka wewe kuwa mtawala au mwamuzi juu yetu? Kwa hiyo kile Stefano anachofanya na Agano la Kale ni kufuata mtindo ambao tayari upo katika Agano la Kale, ikijumuisha mfano wa mkombozi aliyekataliwa, ambao ataangazia katika matukio haya tofauti.

Hakimu, kuhani mkuu, ambaye alikuwa kiongozi msimamizi wa Sanhedrini, anampa Stefano fursa ya kukana shtaka hilo. Naam, hilo ni jambo la huruma kufanya. Lakini Stefano anaendelea na kujenga kesi hii.

Naye Stefano anachukua uhuru fulani anapofuata Agano la Kale. Na hizi zilikuwa uhuru ambazo kwa kawaida zilichukuliwa na walimu wa Kiyahudi. Kwa kweli, yeye huchukua uhuru mdogo sana kuliko waalimu wa Kiyahudi wanavyofanya kawaida anaposimulia hadithi hizi tena.

Sambamba, tayari unaona aina hiyo ya kielelezo katika masimulizi ambayo Stefano anafuata. Ukweli kwamba alitumia wakati mwingi katika Pentateuki, vizuri, kumbuka Masadukayo walipenda hasa Pentateuki. Kwa hakika, Philo wa Alexandria, mwanafalsafa wa Kiyahudi, kimsingi, huko Alexandria, karibu kila mara huweka mambo kwenye Pentateuch, ambayo inaweza kuwa na maana ikiwa wewe ni Myahudi wa Mashariki.

Lakini kwa vyovyote vile, uhuru wa Stefano. Kwa kawaida anafuata Septuagint, toleo la kawaida la Kigiriki la Agano la Kale katika siku zake. Anafupisha.

Hatazungumza haya kwa masaa kama vile Matendo 3 ni muhtasari wa hotuba ya masaa. Lakini huenda Stefano hatakuwa na wakati mwingi hivyo. Kwa hiyo, Stefano anafupisha.

Kwa hivyo mara kwa mara yeye hutazama matukio fulani, na kuchanganya matukio fulani pamoja. Sehemu kubwa ya hotuba yake ni nukuu ya kibiblia kutoka kwa Septuagint. Mara kwa mara anatoa maoni kama elimu ya Musa ya Misri.

Alielimishwa katika hekima yote na elimu ya Wamisri. Naam, hivyo ndivyo ungetarajia ikiwa Musa angekuwa mshiriki wa makao ya kifalme. Angepata elimu ya aina hiyo, kama tu Danieli alivyopata, na Danieli hakuwa hata mshiriki wa mahakama ya kifalme.

Walakini, Stefano anakosa mapambo mengi ya hadithi ambayo unapata hata kwa Josephus, mwanahistoria wa Kiyahudi, kwamba Musa alikwenda na kupigana na Ethiopia. Hapo ndipo alipopata mke wake wa Ethiopia na kadhalika. Tuna hekaya nyingi kuhusu Musa na Artepanis, ambaye anaandika kutoka Alexandria, na Josephus na kadhalika.

Stefano hapotezi muda na aina hizo za mapambo. Kwa kiasi kikubwa anakaa karibu na maandishi. Sitafanya hili kwa undani, lakini nitakupa maelezo kadhaa juu ya uchunguzi wa msingi katika Matendo 7. Mstari wa 25 unazungumza juu ya ukombozi kupitia Musa.

Neno la Kigiriki hapa ni soteria. Ni neno lile lile lililotumika nyuma katika sura ya 4 na mstari wa 12, ambapo Petro na Yohana wanasema kuna soteria, kuna wokovu kupitia hakuna mwingine isipokuwa jina la Yesu. Mungu alikuwa ametoa ukombozi hapo awali, si kwa kiwango cha Yesu, bali Mungu alikuwa ametoa ukombozi hapo awali.

Alitoa ukombozi kupitia kwa Yusufu na hapa waziwazi kupitia kwa Musa, na bado hawa walikuwa wakombozi waliokataliwa. Basi kwa nini unafikiri kwamba kwa sababu tu viongozi wetu walimkataa Yesu, hiyo ina maana kwamba Yesu si Masihi?

Inafaa muundo. Pia inalingana na Isaya 53, ingawa hiyo hainukuliwi hapa jinsi inavyonukuliwa katika sura inayofuata.

Katika sura ya 7, mstari wa 29, si lazima kutaja jambo hili, lakini anataja ndoa ya Musa baina ya makabila. Musa anaoa Mnubi na kuvuka tamaduni kwa ndoa hii, kama ilivyotajwa katika Hesabu 12. Wanubi walijulikana hasa, na katika Agano la Kale pia, Mwathio pia anaweza kubadilisha ngozi yake, au kushite, kushi kwa Kiebrania.

Walijulikana sana kwa ngozi yao nyeusi sana. Walijulikana hivyo na kila mtu wa kaskazini mwao. Hata hivyo, baadhi ya watu katika kaskazini ya mbali walijulikana kwa ngozi yao nyeupe sana.

Kila mtu siku zote alijiona kuwa wa kawaida na watu wa kaskazini kama nuru na watu wa kusini kama giza, haijalishi walikuwa wapi kwenye wigo. Tunaona kwamba kila mahali katika maandiko ya kale, Wagiriki waliwaita Wamisri weusi wakati mwingine, lakini Wagiriki huko Misri waliwaita Wanubi nyeusi, lakini sio wao wenyewe. Kwa vyovyote vile, ndoa ya Musa baina ya makabila.

Yusufu pia alikuwa na moja, kama tulivyoona. Hili ni jambo linaloanza kusukuma zaidi ya tamaduni kwa sababu hili lilikuwa jambo ambalo lilidharauliwa sana na jamii ya kihafidhina ya Wayahudi. Hutakiwi kuoa asiye Myahudi.

Hilo tayari lipo katika Kumbukumbu la Torati na kadhalika, katika suala la unahitaji kutofunga ndoa na wale wanaoabudu miungu ya watu wengine, lakini halikuwa suala la kikabila, kibiblia. 735-38, unaweza usilipate hili katika tafsiri ya Kiingereza, lakini katika Kigiriki, neno ambalo limetafsiriwa hili linakuja mara tano. Hii, hii.

Hii, hii. Ni anatoa nyumbani uhakika. Ilitumika katika rhetoric kwa msisitizo, kuendesha hoja nyumbani.

Huyu mkombozi aliyekataliwa, huyu mliyemkataa. Mnamo 741, anazungumza juu ya sanamu ya ndama. Sasa, Wagiriki, hata Wagiriki, walidharau Wamisri kwa kuabudu, kati ya mambo mengine, takwimu za wanyama na takwimu za sehemu za wanyama, kama Anubis, ambaye ana mwili wa binadamu na paka, na kichwa cha mbwa.

Wagiriki na Warumi waliwadharau Wamisri kwa kuwa na aina yoyote ya ibada ya wanyama. Kwa hivyo, unajua, Wayahudi hawangefurahiya hii. Hili mara nyingi lilizingatiwa kuwa tukio la aibu zaidi katika historia yote ya Israeli.

Wayahudi waliona aibu juu yake. Baadaye marabi walijaribu kueleza pia. Unajua, ni wageni waliokuja kati yetu ambao waliongoza kwa kweli katika haya yote, na lilikuwa kosa lao.

Lakini Israeli waliona aibu juu ya hili, kiasi kwamba Josephus, ambaye anafuatilia sana Agano la Kale, anaacha tukio hilo. Ilikuwa ni aibu tu. 742, anazungumzia jinsi walivyoabudu jua, mwezi, na nyota.

Wagiriki walifikiri kwamba jua, mwezi, na nyota ni miungu. Wayahudi kwa kawaida walifikiri kwamba wao ni malaika, na unajimu uliheshimiwa sana katika enzi hii. Kwa kweli, iliheshimiwa sana kwamba kufikia wakati unapofika karne ya 6, unajua, tumechimba idadi ya masinagogi kutoka Galilaya.

Kuna hili sinagogi la Galilaya lililo na maandishi ya nyota kama sakafu ya kati ya sinagogi yenye picha ya Helios, mungu jua, katikati. Naam, ilikusudiwa kufananisha kwamba Mungu yuko juu ya jua na juu ya nyota zote, lakini taswira waliyotumia, hata katika karne ya kwanza, Yosefo na Philo walilinganisha vitu fulani katika hekalu na makundi ya nyota. Ishara za unajimu zilienea kwa kipindi hiki.

Watawala walikuwa na wasiwasi juu ya wanajimu kutabiri vifo vyao, na hivyo kuchochea ghasia. Ilikuwa imeenea kutoka Babeli hadi Parthia, na ilizingatiwa kuwa sayansi ya wakati huo. Kwa hiyo, unajua, Mataifa waliifuata zaidi.

Ikawa zaidi na zaidi kadiri muda ulivyozidi kwenda. Watu wa Kiyahudi mara nyingi wangesema, vizuri, labda inaweza kutabiri siku zijazo kwa Mataifa, lakini haidhibiti wakati ujao. Nyota hazidhibiti wakati ujao, na hazidhibiti wakati wetu ujao.

Kwa hiyo, hili lingekuwa tena jambo ambalo hawangethamini, wakikumbushwa kwamba mababu zao waliabudu jua na mwezi na nyota. Hilo lilikuwa limefanywa tena na Manase na wengine lakini jangwani. Kwa hiyo, basi anazungumzia nyumba zilizofanywa kwa mikono ya kibinadamu.

Vema, tayari ametumia lugha hii ya kufanywa kwa mikono nyuma katika mstari wa 41. Mara nyingi ilitumiwa na Wayahudi kwa sanamu. Sanamu si miungu halisi.

Wao si Mungu aliyetuumba. Ni miungu iliyofanywa na sisi, iliyofanywa kwa mikono ya wanadamu. Lakini sasa anatomia lugha hiyo kufafanua hekalu.

Na jambo baya zaidi kuliko yote, jambo la kukera zaidi kuliko yote ni, yeye sio tu kufanya hivyo. Ana kielelezo cha kibiblia kwa hilo. Yeye, katika mistari ya 49 na 50, ananukuu kitabu cha Isaya.

Na mara nyingi mabishano yangehitimishwa kwa kauli mbiu, katika kisa hiki kwa kutumia andiko, au jambo kuu linalokazia jambo hilo. Amekuwa akizungumza kuhusu hekalu. Vema, sasa ana maandishi yake kuhusu hekalu.

Isaya 66, mstari wa 1 na 2. Hii haitoki wakati wa Hema wakati Mungu alikuwa amemwambia Daudi hapo awali, usimjengee nyumba. Ingawa Stefano anataja hivyo pia. Lakini Isaya 66, mstari wa 1 na 2. Mbingu ni kiti changu cha enzi.

Dunia ni mahali pa kuweka miguu yangu. Utanijengea nyumba gani? Kwa hiyo, kwa njia fulani, anathibitisha shuku zao kwamba anapinga hekalu. Lakini hapingi kabisa kutumia hekalu.

Anapinga tu kuweka ibada ya Mungu katika hekalu pekee, kwa njia ambayo Mungu hafanyi kazi kwingine. Na sasa kwa kuja kwa Masihi, hata si kama, unajua, katika Agano la Kale, Kumbukumbu la Torati, mahali ambapo Mungu atachagua. Na halafu baadaye, unajua, haina budi kuwa Yerusalemu.

Hapo ndipo mahali ambapo Mungu amechagua. Kulikuwa na maandiko kwa ajili hiyo. Lakini kwa kuja kwa Masihi, sasa sheria itatoka Yerusalemu, kama Isaya 2 inavyosema.

Ujumbe ulikuwa uende. Haikuwa ya kubaki katika sehemu moja. Stefano alikuwa na maono sahihi ya kitheolojia.

Anaweka msingi wa kitheolojia. Haishi kuiona. Haishi kuitekeleza kikamilifu.

Lakini anaweka msingi wa kitheolojia, ambao umeendelezwa katika sehemu nyingine ya kitabu cha Matendo, na kwa kushangaza, uliofanywa na mmoja wa watu hasa ambao walihusika na kuuawa kwake. Sura ya 7, aya 51 hadi 53. Naam, amefika kwenye kilele cha hotuba yake.

Sasa anatoa kile ambacho wasemaji wa zamani waliita wakati mwingine, na kile tunachokiita mara nyingi leo, uharibifu. Kwa Kilatini, ilikuwa peroratio . Kufungwa kwa hotuba mara nyingi ilikuwa sehemu ya hotuba yenye kuisimua zaidi.

Anarejesha mashtaka dhidi ya washtaki wake. Hakuthubutu kufanya hivyo kwa uwazi mapema katika hotuba, lakini amekuwa akiizingatia katika hotuba yote, na sasa anaifikia. Ilikuwa kawaida kurudisha mashtaka dhidi ya washtaki wako, lakini si kurudisha mashtaka dhidi ya waamuzi wako, ambayo anafanya hapa.

Kwa sababu mnarudisha mashtaka dhidi ya waamuzi wenu, mnajua kitakachotokea. Kulikuwa na mwanafalsafa, mwanafalsafa wa Stoiki kwa jina Epictetus, na alilalamika kuhusu mtu huyu mmoja. Anasema, unajua, sio lazima ujiletee shida.

Jamaa anaenda mbele ya mahakama, na kusema, mimi ni kama Socrates, na wewe ni kama majaji wa Socrates. Naam, bila shaka, majaji walimhukumu. Epictetus anasema, unajua, huo sio ujasiri, huo ni ujinga.

Naam, katika kesi ya Stephen, sidhani kwamba yeye ni mjinga, lakini anajua nini kinakuja. Anarejesha mashtaka dhidi ya majaji. Mstari wa 51, itabidi atoe hili haraka.

Mstari wa 51, wewe ni mwenye shingo ngumu na hujatahiriwa kiroho, hujatahiriwa moyo na masikio. Husikii wala husikii neno la Bwana. Naam, maneno haya mara nyingi yanaonekana kuhusiana na Israeli, lugha ya kinabii katika Agano la Kale, lakini yanaonekana pamoja katika Kumbukumbu la Torati 10.

Ambapo Israeli wako katika siku za Musa, analalamika kwamba wana shingo ngumu na hawajatahiriwa mioyoni. Kisha katika mstari wa 52, babu zenu waliwatesa manabii. 1 Wafalme 18:4, katika siku za Eliya, Yezebeli alikuwa amewaua manabii wengi.

Nehemia 9:26 pia inatoa muhtasari wa jinsi babu zetu waliwaua manabii. Yeremia 26, tunaye mmoja wao aitwaye katika Yeremia 26:20-23, Uria nabii. Yeremia anaokoka, lakini si manabii wote waliokoka.

Uria alikuwa nabii wa kweli, naye akakimbilia Misri, nao wakamrudisha na kumuua. Kwa hiyo, kwa maneno mengine, Yeremia alikuwa katika hatari ya kuuawa pia, lakini Mungu alimlinda, kutia ndani kupitia ofisa wa makao ya mfalme Mwafrika, Ebed-Meleki, towashi Ebed-Meleki. Na baba zenu waliwatesa manabii.

Tamaduni za Kiyahudi ziliendeleza hii hata zaidi. Kwa hiyo, kwa mfano, ilisemekana kwamba Isaya alikuwa amejificha kwenye mti, na mti ukafunguka na kumlinda, lakini Manase alijua kwamba yumo ndani ya mti huo kwa sababu pindo zake... vema, baadaye Rabi alisema kwamba pindo za shela yake ya maombi zilikuwa zinaning'inia juu ya mti huo. Kwa hiyo, Manase alikata mti huo katikati na kumuua Isaya kwa njia hiyo.

Lakini hiyo pia ni katika maisha ya manabii na kazi nyingine za Kiyahudi. Kwa hivyo, hadithi hii imekuzwa ya mababu zetu waliwaua manabii, na hawatakataa mila hiyo. Imelandikwa katika maandiko, ni sehemu ya historia ya Israeli, na kwa hakika ilikuzwa katika kipindi hiki.

Mapokeo mengine yaliyotajwa katika mstari wa 53, kitu ambacho hawangekataa, ni kwamba sheria ilipatanishwa kupitia malaika. Alisema, unajua, uliipokea sheria hii iliyopatanishwa na malaika, na hiyo ilikusudiwa kama njia ya kuinua sheria. Sawa na katika Waebrania sura ya 2. Wagalatia 3, ni namna ya kusema, sawa, ilipatanishwa, haikuwa ya moja kwa moja kama kitu kingine.

Lakini malaika waliipatanisha sheria. Unajua, malaika walizungumza na Musa kwenye kichaka. Na Kumbukumbu la Torati pia inazungumza juu ya wengi, labda malaika, waliopo kwenye Mlima Sinai.

Hakika ilifasiriwa hivyo na wafasiri wa Kiyahudi. Nafikiri Kumbukumbu la Torati 32. Kwa hiyo, Zaburi ya 68 inaweza kudokeza jambo fulani kuhusu hilo, jinsi lilivyofasiriwa na watu wa Kiyahudi kama usomaji wa siku ya Pentekoste, baadaye kwa vyovyote vile.

Kwa hiyo, anataja mapokeo haya, sheria ilitolewa kupitia malaika, na bado mmeikataa. Umevunja sheria. Na Roho Mtakatifu, kama tulivyotaja hapo awali, alihusishwa hasa na manabii, na kunena ujumbe wa kinabii.

Alisema, wazee wenu waliwaua manabii, nanyi mlimaliza hilo kwa kumwua mtakatifu na mwenye haki. Alisema, siku zote mnampinga Roho Mtakatifu. Wakati wa sasa, bado wanampinga Roho Mtakatifu.

Stefano anazungumza nao kama vile nabii wa Agano la Kale. Na Stefano anajua kitakachokuja kwa sababu, tazama, hivi ndivyo wamekuwa wakifanya. Hivi ndivyo walivyomfanyia Masihi.

Watamfanyia pia. Na wanathibitisha ukosoaji wake kwa kumuua. Kifo cha Stefano, tunaona ulinganifu na Yesu katika kifo cha Stefano katika Matendo 7, 54 hadi 60.

Katika kesi ya Yesu mbele ya Sanhedrini, Yesu anatangaza kwamba yeye ndiye Mwana wa Adamu aliyeinuliwa. Naam, katika kesi yake mbele ya Sanhedrini, Stefano atangaza kwamba anamwona Mwana wa Adamu aliyeinuliwa. Hapo awali walimwona Stefano kama malaika.

Sasa anaona mbinguni, anamwona Yesu. Yesu katika Luka 23:46 anasema, Baba, mikononi mwako, naiweka roho yangu. Stefano katika Matendo 7:59 anasema, Bwana, naiweka roho yangu kwako.

Yesu katika Luka 23:34 anaomba, Baba, uwasamehe. Hawajui wanachofanya. Stefano katika Matendo 7:60 anasema, Bwana, usiwahesabie dhambi hii.

Naam, kumbuka tulichosema awali kuhusu wasifu sambamba. Na pia kumbuka wanafunzi wanaiga walimu. Kwa hiyo, ni kawaida, akijua kwamba Yesu alifanya hivyo, Stefano angetaka kufanya hivyo wakati wa kifo chake pia.

Pia tunaona jambo lingine katika simulizi hili, na hiyo ndiyo njia ya kejeli ambayo Luka anasimulia hili. Nani ana hatia kweli? Yesu amesimama mbinguni katika mstari wa 56. Kwa kawaida ungetazamia aketi kwenye mkono wa kuume wa Baba, kama inavyosema nyuma katika Matendo sura ya 2. Lakini shahidi au hakimumu angeweza kusimama.

Shahidi angesimama akitoa ushuhuda. Hakimu angeweza kusimama wakati wa kutoa uamuzi. Yesu ni shahidi wa Stefano, au Yesu anaonyeshwa hapa kama hakimu wa kweli.

Na ni washtaki wake, washtaki wa uongo, ambao wanastahili kile wanachosema anastahili katika kesi hii ya kifo. Ni washtaki wake ambao wako kwenye kesi. Kwa kawaida mtu ambaye alikuwa anaenda kunyongwa anapaswa kuvuliwa nguo.

Na labda walimvua Stefano, lakini haijatajwa hapa. Luka alitaja jambo lingine badala yake. Walijivua nguo.

Kweli, kwa kawaida Wagiriki wangevua nguo kwa ajili ya mazoezi. Huenda haikuvua hadi chini, lakini kulipokuwa na joto wangepaswa kujivua nguo. Unaona jambo lile lile kwa washtaki wa Paulo.

Umati katika Matendo sura ya 22, wakati wanarusha nguo zao hewani. Mtu aliyeuawa alipaswa kuungama dhambi zao. Lakini katika mstari wa 60, Stefano anaungama dhambi zake, bali dhambi zao.

Nyakati nyingine waandikaji wa kale wangesema waziwazi kwamba waamuzi wasio waadilifu ndio hasa waliohukumiwa, mbele ya ukweli au mbele za Mungu. Watu wa Mataifa mara nyingi walisema hivyo na Socrates. Sio yeye aliyekuwa kwenye kesi.

Ni washtaki wake waliokuwa kwenye kesi. Au walikuwa wakijaribu ukweli na kwa hiyo wao ndio waliohukumiwa. Asili fulani juu ya kupigwa kwa mawe kwa Stefano.

Inafanywa nje ya jiji. Wanamkokota nje ya mji. Naam, hutaki kudhalilisha mji mtakatifu.

Na kwa kawaida mauaji na maziko yalifanyika nje ya jiji. Forodha. Iwapo Mishnah na Hedroni 7 na kadhalika, kama Mishnah na Hedroni zilikuwa zikifuatwa katika kesi hii, Mishnah na Hedron hazikuwa zimeandikwa bado, lakini ikiwa inaakisi sheria zinazorudi nyuma hadi sasa, wanaweza kuwa wamefuata sheria hizi.

Kisha tena, kwa kuwa ni kundi la watu wa kabila la lynch, na wanamuua tu kwa sababu wana hasira, huenda hawakuwa wakifikiria sana sheria hata hivyo. Masadukayo hawakutaka, na Wagiriki wasingekuwa na wasiwasi na kanuni za kifarisayo kwa vyovyote vile. Lakini hii inaweza kutupa angalau hisia ya jinsi ingefanywa.

Kwa kawaida unamtupa mtu huyo juu ya mwamba au kilima kikubwa. Anguko hilo linaweza lisitoshe kuwaua. Wakati mwingine ilikuwa.

Lakini unawatupa juu ya kilima au ukingo wa mawe. Hiyo inaweza kuwa sio chini sana. Basi kwa kweli, ungekuwa na mawe makubwa.

Sio kama kurusha vijawe hivi. Lakini kungekuwa na mawe makubwa. Kitaalamu, baadaye marabi walisema unalenga kifua, lakini sidhani kama watu wanaweza kulenga hivyo kwa mawe haya makubwa.

Lingetua mahali lingetua. Nao wangeendelea kurusha mawe mpaka mtu huyo afe. Kulingana na Kumbukumbu la Torati 17:7, mashahidi walikuwa wa kwanza kutupa mawe.

Labda hiyo ilikusudiwa kuwa kizuizi dhidi ya mashahidi wa uwongo kwa sababu ulijua lazima umuue mtu mwenyewe. Lakini shahidi wa uongo alikuwa hapa. Endelea na uifanye.

Gavana alikuwa Yerusalemu tu wakati wa sikukuu. Na tunajua kwamba makundi ya watu walipiga mawe. Hilo lilitokea katika ulimwengu wa kale wa Mediterania.

Lakini kupigwa mawe ni muhimu hapa kwa sababu zingine. Kupigwa mawe, kulingana na Mambo ya Walawi 24:16, ilikuwa adhabu ya kukufuru. Lakini pia katika Agano la Kale, mara kadhaa, tunaona kwamba watu walitaka kuwapiga kwa mawe watumishi wa Mungu.

Kutoka 17, Hesabu 14, ambapo watu walikuwa tayari kumpiga mawe Musa, au tayari kuwapiga mawe Yohana na Kaleb. 2 Mambo ya Nyakati 24, Zekaria alipigwa mawe. Katika 2 Samweli, kwa hakika, watu wa Daudi mwenyewe karibu walikuwa tayari kumpiga mawe, ingawa hali zilikuwa tofauti kidogo.

Na inasema, kwa sababu ya uchungu wao wenyewe juu ya familia zao. Daudi alijitia nguvu katika Mungu na akaweza kuwaongesha juu ya jambo hilo. Lakini hata hivyo, Sauli ni kijana.

Waliweka mavazi yao miguuni pa Sauli. Sasa, kumbuka tofauti hapa. Kwa sababu hapo awali, watu walipokuwa wakileta rasilimali, wakileta fedha zao, walikuwa wakiziweka miguuni pa mitume.

Katika Sura ya 5. Walikuwa namna fulani ya kusimamia. Naam, Stefano, kwa kupigwa kwake mawe, Sauli sasa ndiye msimamizi. Na unasema, angewezaje kuwa msimamizi? Alikuwa kijana.

Istilahi ambayo inatumika hapa kwa kijana inaweza kutumika kwa mtu yeyote kuanzia ujana wao hadi miaka thelathini. Mara nyingi, ilitumiwa kwa mtu wa miaka ishirini. Kwa hivyo, pengine si mwanafunzi wa Gamalieli tena kwa wakati huu.

Watu wengi walimaliza elimu yao ya juu kabla ya kufikia umri wa miaka 20. Ingawa kulikuwa na tofauti, hasa ikiwa ulikuwa na pesa za kutosha, ungeweza kuendelea. Lakini kwa kawaida, walimaliza walipokuwa na umri wa miaka 20.

Lakini bado angekuwa kwenye mzunguko wa Gamalieli. Sasa, kuwa kijana katika maandishi yote ya kale kulihusishwa na mambo kadhaa. Chanya, ilihusishwa na nguvu.

Kwa hasi, ilihusishwa na upele na uwezekano wa majaribu ya ngono. Ndio maana 2 Timotheo inazungumza juu ya kuzikimbia tamaa za ujanani. Na 1 Timotheo 4 inasema, mtu awaye yote asiudharau ujana wako, bali uwe kielelezo cha utauwa.

Ilikuwa ngono, pia hasira. Hawakuweza kudhibiti hasira zao. Na kuna ukweli fulani kuhusu wakati unapokuwa kijana na homoni zako zinabadilika, wakati mwingine unakuwa hivyo.

Lakini pia unaweza kuwa na nguvu na bidii ambayo unaweza kujitoa kwa Mungu, ambayo huenda ndivyo Sauli alivyoiona. Lakini katika kesi hii, haikutumiwa kwa njia sahihi. Na wakati mwingine katika Agano Jipya, ni chanya, lakini katika kesi hii, inatumiwa kwa njia mbaya.

Wagalatia 1 inatuambia kwamba Paulo alikuwa akisonga mbele zaidi ya rika zake nyingi, ambayo ni jinsi maneno ya Kiyunani pengine yanapaswa kueleweka. Kwa hiyo ingawa alikuwa kijana, katika bidii yake, ustadi wake katika Torati, na kadhalika, alikuwa amekuwa kiongozi. Unasema, vema, angewezaje kwenda mbele ya kuhani mkuu akiwa kijana? Huenda alikuwa bado kijana alipopokea barua kutoka kwa kuhani mkuu.

Familia yake labda pia ilikuwa na pesa nzuri. Pengine hakuwa sehemu ya wasomi, labda juu kama Gamalieli. Lakini ikiwa angeweza kusoma chini ya Gamalieli, labda familia yake ingekuwa na pesa nyingi.

Kwa hiyo, tutazungumzia hilo zaidi katika Matendo 22. Lakini kwa vyovyote vile, alikuwa kiongozi katika harakati. Naye alikuwa kiongozi, andiko linaendelea kusema katika Sura ya 8, alikuwa kiongozi katika kuchochea mateso dhidi ya vuguvugu la Wakristo.

Na hii ilikuwa moja ya njia ambazo alikuwa bora. Hapo ndipo katika Sura ya 9, baada ya Paulo kuwa mfuasi wa Yesu na baada ya kutohubiri tena katika eneo hilo, inasema katika 9:31 kwamba kanisa lilikuwa na pumziko. Paulo alikuwa mratibu mkuu wa mateso, ingawa hakuwa peke yake, na yeye mwenyewe anatuambia hilo katika 1 Wathesalonike 2. Vema, Matendo 6 na mstari wa 5 walianzisha Stefano, kisha Filipo, na kisha wengine.

Matendo 7 inazungumza na Stefano, ambaye anaweka msingi wa kitheolojia kwa harakati hii. Matendo 8 inazungumza na Filipo. Vema, hapa kuna muhtasari wa Matendo 8. Tunaye Sauli katika 7:58-60 na pia 8:1-4. Na hapa, kupitia kwa Sauli, mateso yanawatawanya waamini.

Sasa hii ni kejeli. Anajaribu kusimamisha harakati na mateso anayatawanya tu na kuyaeneza ili kwa kejeli usiweze kupigana na michokoo. Kinachoshangaza ni kwamba, Sauli anawajibika kwa njia ya kueneza harakati hata kabla hajawa mfuasi wa Yesu.

Matendo 8:5-25 inasimulia huduma ya Filipo huko Samaria. Matendo 8:26-40 inasimulia huduma yake kwa ofisa wa mahakama wa Kiafrika. Unasema, kwa nini? Ana uamsho huu mkubwa katika jiji hili zima.

Kwa nini basi Mungu amwongoze kwa mtu mmoja baadaye? Je, hiyo si anticlimactic? Kwa kweli, sio anticlimactic hata kidogo. Ni mwonjo wa kwenda miisho ya dunia. Mungu anajua.

Hatujui kila wakati. Lakini mpaka miisho ya dunia. Ethiopia ilizingatiwa mwisho wa kusini wa dunia.

Na kwa hivyo tayari inatupa taswira ya mahali ambapo misheni inaenda. Kuna mpangilio makini katika maana ya fasihi katika Matendo 8. Mdo 8:4, wale waliotawanyika walihubiri, na kutangaza popote walipoenda. Mdo 8:5 Filipo, ambaye alikuwa mmoja wao, alihubiri katika Samaria.

Matendo 8:25, Petro na Yohana walihubiri habari njema katika vijiji vya Wasamaria walipokuwa wakirudi Yerusalemu. Na kisha tuna sehemu inayofuata na afisa wa mahakama ya Kiafrika. Na mnamo 8.40, Filipo anachukuliwa.

Na kisha Filipo anahubiri habari njema anapoendelea na safari yake katika miji ya pwani hadi afika Kaisaria. Sasa, katika hatua hii, ninahitaji kusema kitu kuhusu sura ya 8 mistari 1-4 kabla hatujazungumza zaidi kuhusu Filipo, ambayo itakuwa katika kipindi kijacho. Lakini katika 8:1-4, angalia ilihitaji mateso kulifanya kanisa kuanza kufanya kile ambacho Yesu alikuwa amewaamuru nyuma katika sura ya 1 na mstari wa 8. Na bado Mungu ni mwenye enzi kuu.

Mungu anaweza kutumia hata vitu ambavyo kwetu vinaonekana kama majanga. Wakati fulani Mungu anaweza kutumia vitu hivyo kueneza injili yake kwa watu wasio nayo. Na wakati mwingine wanateseka.

Watu wana uwezekano mkubwa wa kutusikiliza kwa sababu wanajua kwamba tumepitia yale ambayo wamepitia au jambo kama hilo, au wanaona uadilifu wetu kupitia mateso. Kwa vyovyote vile, cha kushangaza, Sauli analieneza kanisa kabla ya

kuongoka kwake kwa kuwatesa. Wale wanaoteseka kwa ajili ya Kristo mara nyingi ni wale wanaohesabu gharama na ni wenye msimamo mkali zaidi.

Unaona hivyo kwa makanisa saba ya Asia Ndogo katika kitabu cha Ufunuo. Makanisa mawili yaliyoteswa, makanisa ya Filadelfia na Smirna, ndiyo ambayo hayakemewi na Bwana kwa lolote. Makanisa mengine, moja lao, Thiatira, Pergamo, yana angalau mateso kidogo katika 2:13. Lakini mengi ya makanisa haya mengine yanaafikiana na maadili ya mfumo wa ulimwengu.

Unaona mara nyingi leo, pia, kwamba wale wanaoteseka kwa ajili ya Kristo na mahali ulimwenguni ambapo kanisa linateseka kwa ajili ya Kristo au pamoja na Kristo, katika maeneo hayo kanisa mara nyingi linajitolea zaidi. Haimaanishi hakuna mtu katika maeneo mengine, lakini huna kitu kingine kinachokuchochea. Afadhali ujichochee kwa ajili ya Bwana.

Kuzikwa kwa Stefano, mstari wa 2, kufa bila kuzikwa ilikuwa ni aibu kubwa. Na kuhatarisha maisha ya mtu kuzika watu ilionekana kuwa ni heshima na shujaa kiasi kwamba una Sophocles unamzungumzia mwanamke huyu ambaye alikuwa na nia ya kumzika marehemu kaka yake kwamba alikuwa tayari kufa ili kuhakikisha hilo linatokea. Kwa upande wa Wayahudi, una hadithi hii maarufu ya apokrifa ya Tobit ambapo alikuwa akiwazika watu kinyume na amri ya mfalme.

Na, bila shaka, Tobia, mwanawe, anamzika Tobiti anapokufa. Kwa hivyo, ilizingatiwa heshima na kishujaa kufanya hivi. Wana watu wazima au wale walio karibu na marehemu kwa kawaida wangezika mtu huyo.

Maombolezo ya umma, hata hivyo, kwa wahalifu waliohukumiwa yalipigwa marufuku. Wakati fulani hawakutaka wazikwe, lakini Wayahudi walipaswa kuruhusu mazishi kwa vyovyote vile. Torati iliamuru.

Lakini maombolezo ya umma kwa wahalifu waliohukumiwa yalipigwa marufuku. Lakini watu hawa wacha Mungu walikusanyika pamoja, marafiki wachamungu wa Stefano, walipuuza hukumu hiyo haramu, na walimwombolezea. Katika mstari wa 3, tunasoma kuhusu bidii ya Sauli.

Alikuwa akiwaweka kizuizini hata wanawake na wanaume. Na katika mstari wa 4, kanisa linapotawanyika, waumini huchukua ujumbe pamoja nao popote waendapo. Dini nyingi za kale zilienezwa na wasafiri.

Maeneo fulani yalikuwa na kitu kama wamishonari, lakini kwa sehemu kubwa, ni watu tu walipokuwa wakisafiri. Walichukua ujumbe pamoja nao. Wakati mwingine ilikuwa mfanyabiashara na wanaweza kufikiri kwamba walikuwa na ndoto walipaswa kuanzisha hekalu mahali fulani.

Na wangepanya hivyo walipokuwa wakisafiri. Lakini lengo katika Kitabu cha Matendo ni juu ya mitume. Lakini tuna vidokezo kama hivi vinavyoonyesha haikuwa mitume pekee.

Ilikuwa ni waumini wote. Mitume walikuwa wakiongoza hili. Lakini mitume walibaki Yerusalemu.

Wengi wa waumini wengine walitawanyika. Na pengine hilo lingejumuisha si tu, bali labda kwa watu mashuhuri zaidi, Wagiriki, marika wa Stefano, ambao walikuwa hasa vitu vya chuki kwa sinagogi la Wagiriki.

Huyu ni Dk. Craig Keener katika mafundisho yake juu ya kitabu cha Matendo. Hiki ni kipindi cha 10, Matendo sura ya 6, mstari wa 8 hadi sura ya 8, mstari wa 4.